MALTA

QORTI CIVILI
PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF
GIANNINO CARUANA DEMAJO

Seduta tal-11 ta' Jannar, 2005

Citazzjoni Numru. 1324/1999/1

Michael u Mary Anne konjuġi Mizzi

Versus

Tabib Joseph M. Paris u martu Mary Paris; Direttur tat-Toroq; Direttur tax-Xogħlijiet

Din il-kawża hija dwar ħsara fi proprjetà minħabba ilma tax-xita.

Iċ-ċitazzjoni tgħid illi l-atturi huma s-sidien tal-fond *Santa Rita*, fi Triq Dun Ġużepp Demicoli, Ħal Għaxaq, u l-konvenuti Tabib Joseph Paris u martu Mary Paris huma s-sidien tal-fond *Palazzo Giannini*, Triq San Filippu, Ħal Għaxaq, li jmiss ma' dak ta' l-atturi.

F'dawn l-aħħar snin il-Gvern — id-Dipartiment tax-Xogħlijiet u d-Dipartiment tat-Toroq — fetaħ triqat ġodda fl-inħawi u għamel xogħol ta' livellar ta' toroq b'mod illi l-ilma tax-xita kollu ta' l-inħawi qrib id-dar ta' l-atturi jaqleb għal *collection pit* li jferra' għal ġol-ġnien tal-konvenuti Paris, li jmiss mal-ħajt tal-bitħa ta' l-atturi.

Dan kollu, igħidu l-atturi, sar jew bi ftehim bejn il-konvenuti jew b’akkwijexxenza tal-konvenuti Paris, u sar kontra s-sengħa u l-arti u kontra l-liġi għax l-ilma tax-xita tat-toroq ġie msewwaq biex jinġabar ġo *pit* li kien iferra’ għal ġol-ġnien ta’ dar privata bla ma ttieħdu l-prekawzjonijiet meħtieġa biex jiġi assikurat illi, f’każ ta’ emerġenza minn ilmijiet kbar, dawn setgħu jiġu faċilment imsewqa għal postijiet ta’ ġbir ta’ ilma b’mod li ma jagħmlu ħsara lil ħadd.

Fil-maltemp li għamel fit-22 ta’ Settembru 1997, ħafna ilma tax-xita nġabar fil-ġnien tal-konvenuti Paris, faqa’ l-ħajt li jifred il-ġnien mill-proprjetà ta’ l-atturi, u għarraq għalkollox l-ewwel sular tal-fond ta’ l-atturi. L-atturi ġarrbu danni kbar minħabba ħsara fid-dar tagħhom, ħsara fi ħwejjeġ mobbli li kien hemm fid-dar, u ħsarat oħra.

L-atturi jgħidu illi għal dawn id-danni jaħtu l-konvenuti jew uħud minnhom, talli ma għamlux dak kollu meħtieġ biex l-ilma tax-xita ta’ l-inħawi jkollu mnejn igħaddi u jibqa’ sejjer bla ma jagħmel ħsara lil ħaddieħor.

Wara li fit-22 ta’ Settembru 1997 saret il-ħsara fil-proprjetà ta’ l-atturi u ta’ oħrajn, id-dipartimenti konvenuti għamlu xogħlijiet, kemm temporanji kif ukoll permanenti, biex isewqu l-ilma tax-xita kif iridu s-sengħa, ir-raġuni u l-arti, iżda, għalkemm imsejħa, ukoll b’ittra uffiċjali tas-16 ta’ Novembru 1998, biex jersqu għal-likwidazzjoni u l-ħlas tad-danni li għamlu lill-atturi, baqgħu ma għamlu xejn minn dan.

L-atturi għalhekk fetħu din il-kawża u qegħdin jitolbu illi l-qorti:

1. tgħid illi l-inċident tat-22 ta’ Settembru 1997 u d-danni li ġarrbu l-atturi seħħew bi ħtija tal-konvenuti biss, jew tgħid bil-ħtija ta’ min minnhom seħħew;
2. tillikwida d-danni; u
3. tikkundanna lill-konvenuti, jew lil min minnhom jaħti, iħallsu lill-atturi d-danni hekk likwidati, flimkien ma’ l-imgħax u l-ispejjeż, fosthom dawk ta’ l-ittra uffiċjali tas-16 ta’ Novembru 1998.

Il-konvenuti Paris ressqu dawn l-eċċezzjonijiet:

1. l-eċċipjenti b’ebda mod, la direttament u lanqas indirettament, ma jaħtu għad-danni li qegħdin jitolbu l-atturi; u
2. jekk ġarrbu danni, dawk jaħtu għalihom weħedhom id-dipartimenti tal-gvern u l-kunsill lokali, li ma għamlux ix-

xogħlijiet meħtieġa jew għamlu xogħlijiet li ma kinux tajbin biżżejjed jew li kienu difettużi.

Il-konvenut Direttur Ġenerali tax-Xogħlijiet ressaq dawn l-eċċezzjonijiet:

1. l-eċċipjent ma huwiex responsabbli għall-maltempata li ħakmet il-ġżejjer Maltin fit-22 ta' Settembru 1997;
2. dakinhar niżlet ħafna xita li ħolqot għargħar f'ħafna nħawi madwar Malta, fosthom Ħal Għaxaq, iżda l-eċċipjenti ma jistax iwieġeb għall-ħsarat li saru billi ma jweġibx għal danni ġejjin minn *force majeure* u danni li ma kellu ebda sehem fihom; għalhekk ma għandux iħallas danni u lanqas ibati spejjeż;
3. wara l-maltempata, impjegati tad-dipartiment taw l-għajnuna tagħhom u għamlu xogħlijiet fil-fond ta' l-atturi; u
4. qabel ma seħħ l-għargħar, id-Dipartiment tax-Xogħlijiet kien qiegħed jagħmel dak li hu meħtieġ biex isolvi l-inkonvenjent ta' l-ilma tax-xita fl-inħawi, u għamel ħafna xogħol u għadda sistema ta' *water culverts* biex jiġbor l-ilma tax-xita fl-inħawi tal-proprjetà ta' l-atturi u jieħdu barra miż-żona residenzjali; dan is-sistema ħadem sew għas-sodisfazzjoni tar-residenti kollha.

Il-konvenut Direttur tat-Toroq ressaq dawn l-eċċezzjonijiet:

1. id-danni li l-atturi jgħidu li ġarrbu ma ġrawx minħabba xi għemil jew nuqqas ta' l-eċċipjent iżda minħabba każ fortuwitu u forża maġġuri li għerrqu l-inħawi kollha fejn hemm id-dar ta' l-attur; u
2. il-livelli tat-toroq fl-inħawi tad-dar ta' l-atturi ngħataw mill-Awtorità ta' l-Ippjanar.

B'dikriet tal-21 t'Ottubru 2003 il-kawża kienet differita għas-sentenza dwar responsabbiltà.

Il-fatti li wasslu għal din il-kawża ġraw hekk:

Id-dar ta' l-atturi qiegħda fi Triq Dun Ġużepp Demicoli, Ħal Għaxaq, u fuq wara tmiss ma' ġnien proprjetà tal-konvenuti Paris; il-proprjetà ta' l-atturi u dik tal-konvenuti Paris hija mifruda b'ħajt.

Matul iż-żmien il-gvern fetaħ toroq ġodda fl-inħawi u żdiedet għalhekk il-kwantità ta' ilma tax-xita li tinġabar fit-toroq. Id-Dipartiment tax-Xogħlijiet kien ħoloq sistema biex dan l-ilma jinġabar u jitferra' fil-ġnien tal-konvenuti Paris, fejn kien jinġabar f'ġiebja, iżda kien hemm il-ħsieb li

dan is-sistema jinbidel u floku jsir wieħed aħjar. Billi, iżda, id-dipartiment u l-kunsill lokali ma kinux jaqblu bejniethom dwar liema kien l-aħjar sistema, baqa' ma sar xejn. Fil-fatt fil-ħarġa tal-Gazzetta tal-Gvern tat-8 t'Awissu 1997 kienet ħarġet sejħa għal offerti għall-bini ta' gandott għall-ilma tax-xita f'Ħal Għaxaq, iżda l-kunsill lokali kien talab illi ma ssirx l-għażla ta' l-offerta għax ma qabilx max-xogħlijiet li kienu maħsuba li jsiru[1]. Ix-xogħlijiet imbagħad saru wara li seħħ l-inċident li wassal għall-kawża tallum.
Kien hemm drabi oħra, qabel dik li wasslet għall-kawża tallum, fejn is-sistema ma felaħx għall-ilma kollu li għamel, u daħal ilma mill-ġnien tal-konvenuti Paris għal ġod-dar ta' l-atturi u għamlilhom ħsara, għalkemmm mhux daqs id-darba li wasslet għall-kawża tallum. L-atturi kellmu lill-konvenut Paris biex jitolbuhom jagħmlu xi ħaġa dwar il-mod kif jinġabar l-ilma, iżda l-konvenuti Paris qalulhom biex ikellmu lill-kunsill lokali, u ma għamlu xejn.
Fit-22 ta' Settembru 1997 għamlet ħafna xita. Wara xi żmien l-ilma tax-xita, li kien qiegħed jinġema' wara l-ħajt li jifred il-ġnien tal-konvenuti Paris mill-proprjetà ta' l-atturi, faqa' l-ħajt u daħal f'salt u b'qawwa kbira fid-dar ta' l-atturi. Ġarr kollox miegħu u għamel ħafna ħsara, u kien għax Alla ħabb lill-atturi li ħadd minnhom u minn uliedhom ma weġġa'.
L-atturi qegħdin igħidu illi dan kollu seħħ bi ħtija tal-konvenuti, jew ta' xi wħud minnhom: bi ħtija tal-gvern, rappreżentat f'dawn il-proċeduri mid-dipartimenti tiegħu, għax, wara li fetaħ toroq ġodda fl-inħawi, ma ħax ħsieb li jara li l-ilma tax-xita jinġabar u jgħaddi bla ma jagħmel ħsara; u bi ħtija tal-konvenuti Paris għax dawn ħallew illi l-ilma jinġabar fil-ġnien tagħhom bla ma ħadu ħsieb jaraw illi dak l-ilma ma jagħmilx ħsara.
Il-fatt illi l-atturi qegħdin igħidu illi għall-ħsara jew għal parti minnha jaħti l-gvern minħabba xogħlijiet pubbliċi magħmula ħażin ma jibdilx in-natura ta' l-azzjoni li tibqa' dik għal danni *ex delicto vel quasi*[2]. Il-materja hija għalhekk regolata bl-artt. 1029 *et seqq.* tal-Kodiċi Ċivili:

---

[1] Ara *fol.* 51.

[2] Ara **Carmelo Micallef *versus* Direttur tax-Xoghlijiet**, App. 28/02/2001, u s-sentenzi hemm citati.

1029. Kull ħsara li tiġri b'aċċident jew b'forza maġġuri, ibatiha, fin-nuqqas ta' disposizzjoni espressa tal-liġi li tgħid il-kuntrarju, dak illi fuq il-persuna jew il-beni tiegħu tiġri l-ħsara.

1030. Kull min jagħmel użu ta' jedd tiegħu fil-qies li jmiss, ma jweġibx għall-ħsara li tiġri b'dan l-użu.

1031. Iżda, kull wieħed iwieġeb għall-ħsara li tiġri bi ħtija tiegħu.

1032. (1) Jitqies fi ħtija kull min bl-egħmil tiegħu ma jużax il-prudenza, id-diliġenza, u l-ħsieb ta' missier tajjeb tal-famiija.

(2) Ħadd ma jwieġeb, fin-nuqqas ta' disposizzjoni espressa tal-liġi, għall-ħsara li tiġri minħabba nuqqas ta' prudenza, ta' diliġenza jew ta' ħsieb fi grad akbar.

1033. Kull min, bil-ħsieb jew mingħajr ħsieb li jagħmel deni, għax ikun irid jew b'nuqqas ta' diliġenza, ta' prudenza jew ta' ħsieb, jagħmel jew jonqos li jagħmel xi ħaġa ii biha jikser xi dmir impost mil-liġi, hu obbligat għall-ħlas tal-ħsara li tiġri minħabba f'hekk.

Il-gvern permezz tad-dipartimenti tiegħu ressaq l-eċċezzjoni illi l-maltempata ma ġabhiex hu: hija *casus* u forza maġġuri. Madankollu, din l-eċċezzjoni tirnexxi biss meta jkun il-*casus* waħdu li għamel il-ħsara, u ma tistax tirnexxi meta jkun fatt tal-konvenut li ħoloq iċ-ċirkostanzi li minħabba fihom ġrajja tan-natura, bħal ma hija x-xita, tagħmel il-ħsara:

… … … il-kunċett ta' każ fortuwitu jew "*forza maggiore*" ma jseħħx meta għall-ħsara jkun ikkonkorra l-fatt pożittiv jew negattiv tal-bniedem, għaliex f'dan il-każ ma jkunx jista' jingħad li l-ħsara hija inevitabbli, u jkollha, bħala kawża diretta jew indiretta, il-fatt doluż jew kolpuż tal-bniedem. Mentri, skond il-prinċipji tad-dritt, biex ikun hemm każ fortuwitu mhux biżżejjed li jkun hemm avveniment insolitu, sproporzjonat u li jkun prodott mill-forzi tan-natura, iżda hu meħtieg li jkun inevitabbli, b'mod li ma jkunx jista' jiġi evitat bid-diliġenza ordinarja tal-*bonus pater familias*.[3]

Fil-każ tallum, il-ħsara ġrat mhux biss għax għamlet ħafna xita, iżda għax it-toroq, kif magħmula, tefgħu l-ilma f'post li

[3] **Carmelo Micallef *versus* Brigadier John Belle McCance *nomine***, P.A. 07/02/1953, Vol. XXXVII-II-637.

ma kienx jiflaħ għal dawk l-ilmijiet kollha. Għalhekk, l-eċċezzjoni tad-dipartimenti konvenuti, mibnija fuq l-argument illi “meta x-xita kienet ta’ intensità mhux tas-soltu, l-inondazzjoni kienet straordinarja u ikawżat dannu”[4], ma tistax tintlaqa’. Il-ħsara ma kinitx issir li kieku s-sistema għall-ġbir ta’ l-ilma tax-xita ma kienx jitfa’ l-ilma kollu f’post li ma felaħx għalih.

Lanqas ma jista’ jingħad illi ħadd ma seta’ jobsor illi seta’ jiġri dak li ġara. Tant kien magħruf illi s-sistema ma kienx wieħed tajjeb illi, kif tgħid in-nota ta’ osservazzjonijiet tad-dipartimenti stess, “[id-]Direttur Ġenerali tax-Xogħlijiet Pubbliċi kien jaf bl-inkonvenjent li jinħoloq bl-ilma tax-xita fl-inħawi u kien qiegħed jieħu l-miżuri meħtieġa u kien ipproġetta sistema ta’ *culverts* għall-ilma tax-xita sabiex jissolva tali inkonvenjent qabel l-imsemmi għargħar, sakemm twaqqaf mill-Kunsill Lokali bl-oġġezzjonijiet li ressaq quddiem id-Dipartiment tal-Kuntratti”[5].

Il-fatt illi saru oġġezzjonijiet mill-kunsill lokali ma jeħlisx lid-dipartiment milli jieħu d-deċiżjonijiet u jagħmel ix-xogħlijiet meħtieġa.

Il-konvenut Direttur tat-Toroq jipprova wkoll jitfa’ ħtija fuq l-Awtorità ta’ l-Ippjanar għax kienet din illi tat il-livelli tat-toroq.

Il-kwistjoni, iżda, ma hijiex dwar livelli tat-toroq; hija dwar fejn jissewwaq l-ilma li jaqa’ fuq it-toroq. Il-ħsara saret għax dak l-ilma kien jissewwaq lejn post li ma kienx biżżejjed għal meta tagħmel ħafna xita u li baqa’ ma sar xejn dwaru għalkemm kienet identifikata l-ħtieġa li jkun hemm sistema aħjar.

Fil-fehma tal-qorti, għalhekk, il-ħtija hija tal-gvern, li baqa’ ma għamilx f’waqthom ix-xogħlijiet li kien jaf li kienu meħtieġa biex jilqa’ għall-ilma tax-xita.

Fadal li nqisu jekk jaħtux ukoll il-konvenuti Paris.

L-atturi fix-xhieda tagħhom igħidu illi kien bi ftehim mal-konvenuti Paris illi d-dipartimenti pubbliċi ħolqu sistema li bih l-ilma tax-xita kien jinġabar f’ġibjun fil-ġnien ta’ Paris. Waqt il-ġbir tax-xhieda, iżda, ma nġiebet ebda prova illi tassew sar dak il-ftehim.

---

[4] Ara n-nota ta’ osservazzjonijet tal-konvenuti dipartimenti tal-gvern, para. 3, *fol.* 267.

[5] *Ibid.* para. 5, *fol.* 267

Tassew illi mix-xhieda ħareġ illi l-konvenuti Paris kienu jafu illi, qabel l-okkażjoni li dwarha saret il-kawża, kien hemm okkażjoni oħra meta daħal l-ilma tax-xita mingħandhom għal għand l-atturi, u illi, meta l-atturi għarrfuhom b'dan, qalu lill-atturi biex imorru jgħidu lill-kunsill lokali, u huma ma għamlu xejn. Madankollu, ma nġiebet ebda prova illi kien hemm xi ħaġa li l-konvenuti Paris setgħu jagħmlu u naqsu milli jagħmluha biex l-ilma ma jibqax jasal għandhom. Ċertament, ma setgħux jagħmlu xogħlijiet fuq is-sistema pubbliku; li setgħu jagħmlu, jekk bix-xogħlijiet li saru mill-gvern żdied il-volum ta' ilma li kien dieħel għandhom, bi ksur ta' l-art. 475 tal-Kodiċi Ċivili, kien li jfittxu lill-gvern biex iġegħluh isewwaq l-ilma żejjed lejn x'imkien ieħor. Iżda ma nġiebet ebda prova dwar jekk il-konvenuti Paris kinux jilqgħu l-ilma għandhom għax il-proprjetà tagħhom kienet imtaqqla' b'servitù jew għal xi raġuni oħra, u, jekk b'servitù, dwar x'kienet dik is-servitù.

Fin-nuqqas ta' dan it-tagħrif, il-qorti ma tistax tgħid jekk il-konvenuti Paris naqsux milli jagħmlu xi ħaġa li setgħu u li kien imisshom jagħmlu. Fiċ-ċirkostanzi għalhekk, billi ma nġibitx prova illi l-konvenuti Paris għamlu xi ħaġa jew naqsu milli jagħmlu xi ħaġa li kellhom jagħmlu, ma jistax jingħad illi l-għemil jew in-nuqqas tagħhom kellu xi sehem fil-ħsara.

It-talbiet safejn magħmula kontra l-konvenuti Paris għalhekk ma jistgħux jintlaqgħu.

Għal dawn ir-raġunijiet il-qorti tipprovdi dwar l-ewwel talba ta' l-atturi billi tgħid illi l-ħsara fil-proprjetà tagħhom seħħet bi ħtija tal-Gvern ta' Malta, kif rappreżentat mid-dipartimenti konvenuti, li għalhekk għandu jagħmel tajjeb għad-danni. Tiċħad l-istess talba safejn magħmula kontra l-konvenuti Paris.

Dwar l-ispejjeż ikun hemm deċiżjoni fis-sentenza finali; tordna li jitkompla s-smigħ għall-għanijiet tat-tieni u t-tielet talbiet.

< Sentenza In Parte >

--------------------------------TMIEM--------------------------------